

KRİZİN ÇÖZÜMÜ MÜ? KRİZ YÖNETİMİ Mİ? İKLİM MESELESİNDE POLİTİK TERCİHLER

Doğukan Yurttaş
Elektrik Mühendisleri Odası Müdürü
dogukan.yurttas@emo.org.tr

Gezegen yanıyor. Bu, artık yalnızca bir mecaz değil; buzulların erimesinden tarım alanlarının çölleşmesine, sellerin mahalleleri yutmasından orman yangınlarının kıtaları sarmasına kadar her yerde açıkça gözlemlenen somut bir felaketler zinciri. Ancak bu zincirin kaynağı, çoğu zaman tarif edildiği gibi “insanlık” değil. Krizin faili doğayla kurduğumuz ilişkinin yapısıdır. Bu ilişki, sermaye birikimini esas alan, büyümeyi mutlaklaştıran, kaynakları sınırsızca sömüren kapitalist üretim biçimidir.

Bugünün egemen çevre söylemleri, krizi doğal- laştırmakla kalmıyor, aynı zamanda sorumluluğu kolektif bir “insanlık” kategorisine yüklüyor. Böylece en çok kirletenler ile en çok zarar görenler arasındaki uçurum görünmez kılınmakta. Oysa veriler açık; en zengin %10'luk kesim, küresel karbon salımının yaklaşık yarısından sorumluyken; en yoksul %50'nin payı yalnızca %10 civarında. [1] Dahası, ekolojik yıkımdan en çok etkilenenler, bu yıkımı doğuran süreçlere en az katkı sunanlar. Yani mesele sadece çevresel değil, sınıfsal, tarihsel ve coğrafi bir meseledir.

Bu derin eşitsizlik zemini, kriz karşısında geliştirilen politikaları da belirlemektedir. Karbon ticareti, net sıfır hedefleri, yeşil finansman araçları ve teknolojik çözümler, ilk bakışta çevre dostu bir yönelimi temsil ediyor gibi görünse de esas olarak sermaye için yeni yatırım alanları açmayı amaç-

lamaktadır. İklim krizine dair çözüm adı altında geliştirilen araçların çoğu, krizi yönetecek olanları teknokratlarla, yatırımcılarla ve bürokratlarla sınırlamakta; halkları, emekçileri ve yoksulları ise sürecin dışında bırakmaktadır.

Özellikle son yıllarda, iklim krizine dair anlatıların teknikleştiği, sayısallaştığı ve siyasetsizleştiği bir dönemin içindeyiz. Karbon muhasebesi, ayak izi hesapları, emisyon senaryoları ve iklim modelleri, krizin özünü değil, yalnızca semptomlarını konuşmamıza neden oluyor. Bu teknikleşme, sistemin kendisini değil yalnızca çıktısını yönetmeye çalışan bir siyaset dışı zemini meşrulaştırıyor. Oysa yaşanan kriz, doğaya dışsal bir olay değil; doğayı metalaştıran bir toplumsal düzenin içinden filizlenmiştir. Bu düzen değişmedikçe; yani üretim, tüketim ve mülkiyet ilişkileri sorgulanmadıkça; karbonu saymak da ağaç dikmek de güneş paneli kurmak da felaketin gidişatını durdurmaya yetmeyecektir.

Türkiye de bu küresel yönelimin dışında değil. 2 Temmuz 2025 tarihinde kabul edilen 9 Temmuz 2025 günü Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren İklim Kanunu, yüzeyde çevreyi korumayı hedefleyen, ancak özünde karbon piyasalarına entegrasyonu, yeşil yatırımları ve özel sektör odaklı çözümleri merkezine alan bir politika mimarisini temsil etmekte.

Karbon Piyasaları ve İklimin Mülkleştirilmesi

İklim krizine karşı geliştirilen sözde çözümlerin başında karbon piyasaları geliyor. Bu sistem, kirlitenin bedel ödemesi gerektiği iddiasına dayanmakta; ancak gerçekte kirlileme hakkının fiyatlandırılması ve alınıp satılabilir hale getirilmesi anlamına geliyor. Karbon borsaları ile atmosfer görünmez bir arsa gibi mülkleştirilirken, kirlitenin ceza alması değil, lisanslı bir biçimde kirlilemeye devam etmesi amaçlanır.

Karbon ticaretinin temel mantığı, şirketlerin ya da devletlerin belirli bir emisyon sınırına tabi tutulması ve bu sınırın aşılması durumunda karbon kredisi satın alarak bu aşımı “dengelemeleri”dir. Ancak bu dengeleme gerçek bir azaltım anlamına gelmez. Salınan karbon atmosferde kalmaya devam ederken, yalnızca bir denklemde sıfır görünür. Kirlileten şirketler, başka bir yerde gerçekleştirildiği iddia edilen bir “çevreci” projeye yatırım yaparak sorumluluğundan sıyrılır. Karbon burada artık bir zehir olmaktan çıkarak satın alınabilir bir hak haline gelir.

Karbon dengeleme projelerinin en yaygın örneklerinden biri, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ağaçlandırma veya orman koruma projeleridir. “Karbon yutak alanı” adı verilen bu bölgeler, gelişmiş ülkelerin karbon salımlarını dengelemek için kullanılır. Bu piyasa mekanizmaları aynı zamanda yeni bir çevresel sömürgecilik biçimi yaratır. Gelişmiş ülkeler, tarihsel emisyon yükünü telafi etmek yerine, karbon projeleri aracılığıyla gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin topraklarında “temiz doğa” alanları satın alır. Emperyal merkezler kirlilemeye devam ederken, çevresel temizlik görevi yine çevre ülkelerin sırtına yüklenir. Böylece tarihsel eşitsizlikler pekiştirilir, iklim adaleti söylemi kâğıt üzerinde kalır, köylülerin geçim kaynaklarını ellerinden alır ve doğa kolektif kullanım alanı olmaktan çıkarılarak uluslararası karbon tekeline tahsis edilir. Doğayla korunması gereken bir varlık olmaktan çıkarak finansallaştırılması gereken bir envanter haline getirilir.

Net sıfır hedefleri de bu mekanizmanın bir uzantısıdır. Birçok şirket ve devlet, belirli bir tarihe kadar sera gazı salımlarını “net olarak sıfırlayacağını” ilan eder. Ancak “net sıfır” ifadesi, mutlak azaltımı değil, dengeleme stratejilerini ifade eder. Yani bugünün emisyonları, gelecekte gerçekleşeceği varsayılan teknoloji ya da çevre projeleri ile aklanır. Bu sayede sermaye birikimi hız kesmeden devam ederken, çevresel sorumluluk geleceğe ötelenmiş olur. Tüm bu sistem, iklim krizini çözmek bir yana, onu sermaye için yeni bir yatırım alanına dönüştürür. Karbon borsaları, doğayı kurtarma

vaadiyle yola çıkar; fakat sonunda ormanları, atmosferi ve toprağı işlem gören finansal varlıklara çevirir. Doğanın kullanım değeri değil, değişim değeri öne çıkar. Ekolojik yıkım, maliyet-fayda analizine konu olur.

İklim zirveleri ve uluslararası anlaşmalar, bu sistemin siyasi altyapısını oluşturmakta. COP toplantıları, küresel sorunlara küresel çözümler bulma iddiasıyla toplanır; ancak çoğu zaman fosil yakıt lobilerinin etkisiyle yönlendirilir. Karar masalarında ise krizi yaratan sistemin temsilcileri oturur. Sınıfsal, tarihsel ve coğrafi farklar silinerek ortak fakat soyut bir “sorumluluk” söylemi inşa edilir. Oysa bu masalarda alınan kararlar, çoğunlukla krizi yönetecek yeni piyasa araçları yaratmaktan ibarettir.

Özetle, karbon ticareti ve dengeleme mekanizmaları, iklim krizini önlemeye değil, krizle sermaye lehine yaşamayı mümkün kılmaya yöneliktir. İklimin ticarileştirilmesi, hem doğayı metalaştırmakta hem de çevresel adaleti boğmaktadır. Gerçek çözüm, karbonu fiyatlamaktan değil; üretim ve tüketim ilişkilerini dönüştürmekten geçmektedir.

Teknikleştirme, Sayısallaştırma ve Siyasetsizleştirme

İklim krizine dair söylemler giderek daha fazla teknik terimler, grafikler, sayılar ve senaryolarla kuşatılmış durumda. Karbondioksit seviyeleri, sıcaklık artış eğrileri, karbon bütçeleri, emisyon azaltım yolları, net sıfır modelleri... Bu teknik dil, krizi ölçülebilir ve yönetilebilir bir “veri problemi” haline getirirken, onu ortaya çıkaran tarihsel, sınıfsal ve politik bağlamı görünmez kılar. Böylece iklim değişikliği, bir mühendislik problemi gibi çerçevelenir; çözüm de teknik optimizasyon olarak sunulur.

Bu yaklaşımın merkezinde “karbon muhasebesi” yer alır. Devletler, şirketler ve bireyler düzeyinde ne kadar karbon salındığı, hangi faaliyetlerin ne kadar emisyon ürettiği, bu salımların nasıl dengeye getirileceği gibi hesaplamalar, krizle mücadele stratejisinin temel unsuru haline gelir. Ancak bu sayısal çerçeve, kirlileten ile mağdur, karar alıcı ile bedel ödeyici arasındaki ayrımı bulanıklaştırır. Karbon miktarı eşitlenebilir; ama iktidar, servet ve tarih eşitlenemez. Bu teknikleşme, krizi yönetmenin yalnızca uzmanların, teknokratların ve algoritmaların işi olduğu fikrini de yaygınlaştırır. Toplumsal mücadelelerin, politik tercihlerin, demokratik katılımın yerini; modelleme yazılımları, veri setleri ve senaryo analizleri alır. İklim politikası bir kamu meselesi olmaktan çıkar; uzmanların yöneteceği bir sistem dengesine indirgenir. Böylece halkların değil, şirketlerin ve bürokrasinin iklimi yönetmesi meşrulaştırılır.

Sayısallaştırma yalnızca emisyon düzeylerinde değil, sorumluluğun tanımında da belirleyici hale gelir. “Karbon ayak izi” söylemi, çevre krizini bireylerin tüketim alışkanlıklarına indirger. “Uçakla mı uçtun? Et mi yedin? Araba mı kullandın?” Bu tür sorularla bireyin vicdanına seslenilirken, enerji devlerinin, sanayi tekellerinin, devlet politikalarının sistemsel sorumluluğu gölgelenir. Oysa iklim krizini doğuran, milyarlarca bireyin tüketimi değil; birkaç bin şirketin üretimleridir.

Bu bireyselleştirme, aynı zamanda kolektif mücadele fikrini de bastırır. Sorumluluğun topluma eşit biçimde dağıtıldığı izlenimi yaratılır. Oysa herkesin “eşit sorumluluğu” söylemi, gerçekte sorumluluğun hiçbir yere yönelmemesi anlamına gelir. Geçmişin eşitsizliği, bugünün adaletsizliğiyle birleştirilir; ama bu iki düzlem arasındaki bağ koparılır. Böylece tarih silinir, coğrafya düzleştirilir, sınıf farkı sayıya indirgenir.

Sayısal sistemlerin ideolojik etkisi bununla da sınırlı değildir. Hangi verilerin toplandığı, hangi etkilerin ölçülebildiği, hangi deneyimlerin kayıtlara geçtiği gibi sorular da politik bir anlam taşır. Örneğin; köylülerin orman kaybı karşısındaki kültürel yıkımı ya da kadınların kuraklıkla artan ev içi yükleri, çoğu zaman iklim veri sistemlerinde görünmez kalır. Verisi olmayan zarar yoktur mantığı, gerçekte ölçülemeyeni yok sayan bir epistemik adaletsizlik yaratır.

Benzer şekilde, sınıfsal etkiler de teknik göstergelerle maskelenir. Aynı sel felaketi, lüks konutlara değil dere yataklarına sıkıştırılmış gecekondu mahallelerine zarar verir. Aynı sıcak dalgası, klimalı ofislerde serinleyenlerle, inşaatta çalışan işçileri eşit etkilemez. Ancak bu farklılıklar, karbon salımı tablolarında ya da iklim modellerinde yer almaz. Böylece teknik eşitlik, toplumsal eşitsizliği örtmenin aracı haline gelir.

Tüm bu çerçevede, iklim krizinin teknikleştirilmesi, onu yönetilebilir kılmakla kalmaz; aynı zamanda siyasetsizleştirir. Emisyon hedefleri, karbon senaryoları ve yeşil göstergeler üzerinden inşa edilen dil, politik mücadeleyi teknik tercihe indirger. Ne kadar karbon salındığı değil, neden salındığı; kimin adına, kimin zararına salındığı sorusu bu anlatıda kendine yer bulamaz.

Oysa iklim krizi, teknik bir bozulma değil; politik bir çöküştür. Bu çöküşten çıkış da ancak teknik yönetim değil, toplumsal mücadeleyle mümkün olabilir. Sorun, yalnızca karbonu azaltmak değil; bu karbonu yaratan sistemi değiştirmektir.

Yeşil Kapitalizm ve Teknolojik Fetişizm

İklim krizine dair hâkim yaklaşımların merkezinde giderek büyüyen bir “teknoloji inancı” yer almakta. Bu inanç, mevcut üretim ve tüketim ilişkilerini değiştirmeden, yalnızca teknik araçlarla felaketin önlenebileceği varsayımına dayanır. Teknoloji, bu söylemde adeta bir kurtarıcıya, her şeyi çözebilecek sihirli bir değneğe dönüşür. Krizi doğuran sistem değişmeden kalacak; çözüm, yeni makineler, daha verimli cihazlar ve “temiz” enerji sistemleriyle sağlanacaktır.

Teknolojik çözüm fetişizminin en tipik örneği, karbon yakalama ve depolama sistemleridir. Bu sistemler, atmosfere salınan karbondioksitin doğrudan yakalanıp yer altına gömülmesini ya da başka yollarla “saklanması” öngörür. Ancak bu teknolojiler hem maliyetli hem de henüz geniş ölçekte uygulanabilir değildir. Dahası, karbonu bertaraf etmekten çok, karbon salımını meşrulaştırmanın bir aracına dönüşürler. Şirketler, bugünün emisyonlarını sürdürmeye devam ederken, gelecekte bir gün bu emisyonları “yakalayacaklarını” vaat ederek ekolojik sorumluluktan kaçır.

Benzer biçimde, iklim mühendisliği projeleri de kriz karşısında ileri sürülen teknolojik müdahalelerdendir. Atmosfere sülfat parçacıkları salmak, okyanuslara demir gübresi boşaltmak ya da uzaya güneş ışığını yansıtan aynalar yerleştirmek gibi projeler, doğayı teknokratik biçimde yeniden düzenleme iddiasını taşır. Ancak bu tür projeler, yalnızca ekosistemler üzerinde geri döndürülemez etkiler yaratma riskiyle değil; aynı zamanda jeo-politik bir egemenlik aracı olma potansiyeliyle de tehlikelidir. Kimin hangi müdahaleyi, kimin adına yapacağı sorusu, bu projeleri teknik olmaktan çıkarıp doğrudan politik hale getirir.

Yeşil teknoloji alanı olarak adlandırılan yenilenebilir enerji, elektrikli araçlar, akıllı şebekeler, lityum piller ve diğer sistemler de bu fetişizmin bir parçasıdır. Bu teknolojiler yüzeyde çevre dostu bir görünüm sunsa da üretim süreçleri yoğun enerji, hammadde ve emek sömürsüne dayanır. Özellikle elektrikli otomobiller, karbon salımını azaltıyor gibi görünse de bataryalarında kullanılan lityum, kobalt, nikel gibi madenlerin çıkarılması; Afrika’da yeni bir madencilik kolonizasyonunu tetikler. Yerliler topraklarından sürülür, su kaynakları kirlenir, doğa tahrip edilir. Yani temiz enerji, kirli bir temel üzerine inşa edilir.

Bu noktada çarpıcı bir ironi belirir: Yeşil dönüşüm, günümüzde zaman zaman otomobil sektörünün öncülüğünde anılmaktadır. Oysa kentlerin otomobile göre tasarlanması, doğanın betonlaşmasının, toplu taşımadan uzaklaşmanın ve bireysel ulaşımın teşvik edilmesinin temel nedenidir. Şimdi ise bu sürdürülemez modelin “yeşil” versiyonu yaratılıyor: elektrikli araçlar, karbon nötr yollar, dijital şarj ağları... Eski sistem, yalnızca yeni bir renge boyanarak sürdürülüyor.

Bu çözümler genellikle merkezîyetçi ve sermaye yoğun sistemlerdir. Geniş ölçekli güneş enerjisi santralleri, rüzgâr çiftlikleri çoğunlukla özel şirketlerin elinde toplanır. “Temiz” enerji bu haliyle, yalnızca daha yeşil değil, aynı zamanda daha merkezi, daha kontrolcü ve daha kârlı bir üretim biçimi sunar. Böylece teknolojinin sahipliği ve kontrolü tartışma dışı bırakılırken, halkın enerji üzerindeki söz hakkı da elinden alınır.

Teknoloji merkezli çözümler aynı zamanda “verimlilik” mantığı üzerinden meşrulaştırılır. Daha az enerjiyle daha çok üretim, daha az girdiyle daha fazla çıktı... Ancak bu mantık, kapitalist sistemde çoğu zaman doğaya kazanç olarak değil, yeni tüketim alanlarının açılması olarak geri döner. Bu da “rebound etkisi” denen olguyu doğurur: Verimlilik artışı, toplam tüketimi azaltmak yerine artırır. Daha verimli uçak motorları, daha fazla ucuz uçuşu mümkün kılar; daha az yakıt tüketen arabalar, daha uzun mesafeli yolculukları teşvik eder. Sonuçta kriz sürer; yalnızca biçim değiştirir.

Tüm bu nedenlerle, teknolojik çözümler ancak politik bir dönüşümle birlikte anlam kazanabilir. Teknolojinin kendisi değil, kimin için ve ne amaçla kullanıldığı belirleyicidir. Eğer teknoloji, toplumsal planlama ve kamu yararına göre yönlendirilmezse; yalnızca sermayenin işleyişine hizmet eder. Bu haliyle “çözüm” değil, krizin süreklilik aracına dönüşür.

Sonuç olarak, yeşil kapitalizmin teknolojik vaatleri, doğayı kurtarmak değil, sermayeyi yeniden üretmek için organize edilmektedir. Gerçek bir dönüşüm, yalnızca teknolojik gelişmeyle değil; üretimin kolektifleşmesi, mülkiyetin demokratikleşmesi ve doğayla yeni bir toplumsal ilişkinin kurulmasıyla mümkündür.

Krizin İçinden Çıkış, Sistemin Dışına Çıkmakla Mümkündür

İklim krizi artık ertelenebilir, ötelenebilir ya da görmezden gelinebilir bir sınırdan değil. Ancak bu kriz, yalnızca atmosferdeki karbon oranı, deniz seviyesindeki yükselme ya da sıcak hava dalgalarının sıklığıyla tanımlanamaz. Esas mesele, bu krizle nasıl bir dil kurduğumuz, nasıl bir çözüm tahayyülü geliştirdiğimiz ve çözüm iddiasıyla hangi

politik ve ekonomik çıkarların meşrulaştırıldığıdır. Bugün yaşadığımız şey, doğanın çöküşünden önce sistemin kokuşmuşluğudur.

Hakim iklim politikaları, karbon ticareti, net sıfır hedefleri, yeşil finansman araçları ve teknolojik yeniliklerle krizi yönetmeyi vadederken, gerçekte onu sermaye için yeni birikim olanaklarına dönüştürmektedir. Kriz, sermaye lehine fırsat haline getirilmiş; karbon, kârla yeniden paketlenmiştir. Karbonu azaltmak değil, karbonu fiyatlamak öncelik haline gelmiş; sorumluluk, sistemden bireye; geçmişten bugüne; emperyal merkezlerden sömürge topluluklara devredilmiştir.

Bu çerçevede, karbonu saymakla, bireysel tercihlere odaklanmakla, yeni makineler üretmekle ya da teknolojik çözümleri teşvik etmekle çıkış yolu bulunamaz. Çünkü bu yolların tamamı, krizi yaratan ilişkileri korur; sadece ambalajı değiştirir. Oysa gerçek çözüm, sistemin kökten dönüşümünü, doğayla kurulan ilişkinin yeniden tarifini, üretimin ve mülkiyetin toplumsal denetimini içerir.

İklim adaleti, yalnızca karbon eşitliğinden ibaret değildir. Gerçek adalet, tarihsel borcun tanındığı, eşitsizliğin giderildiği, doğanın yaşam alanı olarak yeniden tanımlandığı bir gelecek tahayyülünü gerektirir. Bu tahayyül, enerji demokrasisi, toplumsal mülkiyet, yerel katılım ve planlı dönüşüm gibi ilkelere dayanmak zorundadır. Sermaye birikiminin sınırları içinde bir dönüşüm mümkün değildir; dönüşüm, bu sınırların ötesini zorlamalıdır.

Türkiye özelinde de benzer bir açmaz yaşanmaktadır. İklim Kanunu ve benzeri düzenlemeler, sermaye lehine şekillenmiş iklim yönetimi anlayışını kurumsallaştırmaktadır. Bu anlayış, doğayı korumak değil, sermayeyi yeşil kılıfla tahkim etmek üzerine kuruludur. Oysa Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu şey, yalnızca teknik değil; toplumsal, politik ve ahlaki bir yeniden yapılanmadır.

Bu nedenle, iklim krizinin çözümü, yeni bir teknoloji, yeni bir kredi programı ya da yeni bir piyasa mekanizmasında değil; yeni bir toplumsal ilişkiler ağında, yeni bir örgütlenme biçiminde ve en önemlisi yeni bir tahayyülde yatmaktadır. Krizin içinden çıkmak, ancak sistemi dışarıdan sorgulamakla mümkündür.

Doğanın kurtuluşu, yalnızca doğanın değil; insanlığın, emeğin, yaşamın ve geleceğin de kurtuluşudur. Bu kurtuluş, karbon senetlerinde değil; dayanışmada, kolektif planlamada ve eşitlikte gizlidir.

Kaynak

[1]Oxfam & Stockholm Environment Institute. (2020). *Confronting carbon inequality: Putting climate justice at the heart of the COVID-19 recovery*. Oxfam International. <https://www.oxfam.org/en/research/confronting-carbon-inequality>